

SYLWIA PAWLIKOWSKA-MUSIEWICZ

Wyższa Szkoła Techniczna w Katowicach

GOSPODARKA PRZESTRZENNA
– NAUCZANIE W FORMULE WARSZTATU CHARRETTE

Abstract: *Spatial Economy – Teaching as a Charrette Workshop.* Studies at the faculty of *Spatial Economy* in Katowice School of Technology were designed to convey the essential knowledge to the students. The studies also shape students' skills which will let students understand all the rules concerning the spatial planning. The whole process of studying is based on the principles of the continuous and balanced development, with the special attention paid to the specialty chosen by the student. The graduate gains the knowledge about industrial, social and environmental processes and acquires basic practical skills – solving problems in these fields. The studies were divided into the general part and the specialist one (the speciality is chosen by students after they have finished the fourth term).

Key words: Charrette workshop, interdisciplinary, proprietary curriculum, *Spatial Economy*.

Wprowadzenie

Studia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* w Wyższej Szkole Technicznej w Katowicach zaprojektowane zostały z myślą o przekazaniu studentom niezbędnej wiedzy i kształtowania umiejętności pozwalających na rozumienie prawidłowości związanych z gospodarowaniem przestrzenią na zasadach trwałego i zrównoważonego rozwoju ze szczególnym uwzględnieniem wybranej przez studenta specjalizacji. Absolwent zdobywa wiedzę na temat procesów gospodarczych, społecznych i środowiskowych oraz nabywa podstawowe umiejętności praktyczne – rozwiązywania problemów w tych dziedzinach. Studia podzielone zostały na część ogólną oraz część specjalnościową, wybieraną przez studenta po czwartym semestrze studiów.

Wielkim atutem Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach jest różnorodność kierunków w ramach jednego Wydziału Architektury, Budownictwa

i Sztuk Stosowanych – są to oprócz *Gospodarki Przestrzennej: Architektura i Urbanistyka, Architektura Wnętrz, Budownictwo, Wzornictwo i Grafika*. Pozwala to na prowadzenie autorskich programów studiów w ramach interdyscyplinarnych działań umożliwiających łączenie nauk technicznych i artystycznych, a w konsekwencji osiągnięcie tzw. efektu dodanego. Przykładem jest modyfikacja przedmiotów kierunkowych: *rewitalizacja miast* oraz *ochrona i rewaloryzacja obszarów zurbanizowanych*, które od bieżącego roku akademickiego 2012-2013 są realizowane na zasadzie warsztatów Charrette. Interdyscyplinarne warsztaty docelowo mają być prowadzone przez polskich i zagranicznych tutorów i moderatorów (architektów, urbanistów, socjologów) i mają być poprzedzone rozpoznaniem potencjału przedmiotu opracowań – analizy i studia na zasadach *due dilligence* (ang. należyta staranność). W lutym 2013 r. zakończył się pierwszy cykl zajęć prowadzonych w opisanej formule, w ramach przedmiotu *rewitalizacja miast* dla studentów 4. roku studiów inżynierskich.

1. Nowe podejście do programu kształcenia

Nowe podejście do programu kształcenia na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* jest zgodne z wymogami Krajowych Ram Kwalifikacji i zmierza do osiągnięcia efektów w trzech założonych obszarach, dotyczących wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. Cały proces wdrażania nowego programu opiera się na modułach, które należy rozumieć jako pojedynczy przedmiot lub grupę przedmiotów powiązanych ze sobą merytorycznie. Kształcenie na tym kierunku powinno zapewnić zróżnicowaną wiedzę, umiejętności i kompetencje wynikające z przedmiotów realizujących interdyscyplinarny charakter kierunku, jakim niewątpliwie jest *Gospodarka Przestrzenna*, a w konsekwencji spełnić oczekiwania przyszłych pracodawców.

Moduł dotyczący przedmiotów: *rewitalizacja miast* oraz *ochrona i rewaloryzacja obszarów zurbanizowanych* można scharakteryzować w następujący sposób:

- wybrane efekty kształcenia osiągnane w toku kształcenia/kategoria efektu kształcenia:
potrafi współpracować przy zadaniach rewitalizacji obszarów zurbanizowanych, umie racjonalizować procesy odnowy miast/umiejętności;
- uzasadnienie włączenia danego efektu kształcenia w zakres programu:
podstawowe umiejętności dla danego kierunku studiów i w przyszłej pracy zawodowej;

- sposób realizacji modułów oraz zasoby i metody dydaktyczne zastosowane do ich realizacji:

zajęcia w sali dydaktycznej i w terenie realizowane na zasadzie warsztatów Charrette, praca w interdyscyplinarnych zespołach, udział w konkursach, projekty realizowane wspólnie z zaprzyjaźnionymi instytucjami i organizacjami zewnętrznymi, waloryzacja terenu oraz analizy due diligence z wykorzystaniem oprogramowania udostępnionego przez firmę IBM Polska;

- metody weryfikacji osiągnięcia efektów kształcenia:

ocena projektu oraz zaangażowania i aktywności na zajęciach.

Opisany powyżej moduł wpisuje się w zakładane wybrane szczegółowe efekty kształcenia dla kierunku, któremu przyporządkowano odpowiednio efekty kierunkowe i obszarowe.

Poniżej przedstawiono inne wybrane efekty kształcenia [*Efekty kształcenia 2012*] przyporządkowane poszczególnym trzem kategoriom (wiedza, umiejętności, kompetencje społeczne), które wydają się kluczowe dla kierunku *Gospodarka Przestrzenna*.

- **Kategoria efektu kształcenia: wiedza**
 - ma wiedzę w zakresie podstaw gospodarki przestrzennej, która pozwala identyfikować i oceniać uwarunkowania w rozwoju miast i aglomeracji;
 - zna nowoczesne technologie informatyczne do zbierania, gromadzenia i przetwarzania danych stosowanych w analizach przestrzennych;
 - zna zasady tworzenia i wykorzystania opracowań kartograficznych i geodezyjnych;
 - zna podstawowe zasady zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do miast i wsi;
 - rozumie procesy kształtowania ładu przestrzennego;
 - zna zasady wykonywania opracowań graficznych wykorzystywanych w pracach planistycznych;
 - zna podstawowe zasady kształtowania rozwoju oraz planowania sieci infrastruktury technicznej miast i obszarów wiejskich;
 - zna podstawowe zasady kształtowania rozwoju systemów transportu oraz ich planowania;
 - zna podstawowe zasady projektowania elementów infrastruktury drogowej, kolejowej, lotniczej i transportu wodnego;
 - zna podstawowe zasady kształtowania środowiska przestrzennego z uwzględnieniem wymagań ładu przestrzennego oraz zrównoważonego rozwoju;

- zna podstawowe zasady gospodarki nieruchomościami;
- rozumie podstawowe pojęcia stosowane w ekonomii, organizacji i zarządzaniu;
- zna zasady szacowania kosztów inwestycji infrastrukturalnych i skutków finansowych realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- zna podstawowe pojęcia prawne i akty normatywne dotyczące planowania przestrzennego oraz ochrony własności intelektualnej;
- zna podstawy historii kształtowania przestrzeni w skali urbanistycznej.
- Kategoria efektu kształcenia: umiejętności
 - potrafi wykorzystać nowoczesne techniki informatyczne do zbierania, gromadzenia i przetwarzania danych stosowanych w analizach przestrzennych;
 - potrafi odczytać i tworzyć rysunki techniczne dotyczące obiektów liniowych i kubaturowych;
 - potrafi korzystać z opracowań kartograficznych i geodezyjnych;
 - potrafi czynnie posługiwać się systemami informacji przestrzennej;
 - potrafi wykonywać opracowania graficzne wykorzystywane w pracach planistycznych;
 - potrafi zastosować podstawowe narzędzia stosowane w kształtowaniu rozwoju oraz w planowaniu sieci infrastruktury technicznej miast i obszarów wiejskich;
 - potrafi zastosować podstawowe narzędzia stosowane w kształtowaniu rozwoju systemów transportu oraz w planowaniu sieci drogowej, kolejowej, lotniczej i transportu wodnego;
 - potrafi identyfikować i oceniać skalę zagrożeń wynikających z nieprawidłowości rozwoju miast i aglomeracji;
 - potrafi wykonywać proste opracowania z zakresu kształtowania środowiska z uwzględnieniem wymagań ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju;
 - potrafi zastosować proste metody szacowania kosztów inwestycji infrastrukturalnych i skutków finansowych realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
 - potrafi posługiwać się katastrzem wielozadaniowym, umie wykorzystywać kataster w pracach planistycznych;
 - potrafi współpracować przy zadaniach rewitalizacji obszarów zurbanizowanych;
 - umie racjonalizować procesy odnowy miast;

- umie korzystać z analiz przeprowadzonych w ramach innych specjalności;
- potrafi określić potrzeby i wytyczne w zakresie prac planistycznych i projektowych różnych branż.
- Kategoria efektu kształcenia: kompetencje społeczne
 - potrafi pracować samodzielnie oraz współpracować w zespole przy rozwiązywaniu zagadnień technicznych, w tym planistycznych;
 - ma pełną świadomość pozatechnicznych skutków działalności inżynierskiej wynikających z realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
 - potrafi współuczestniczyć w prowadzeniu mediacji przy rozwiązywaniu problemów w procesie uspołecznionym przez dialog obywatelski i konsultacje społeczne;
 - rozumie potrzebę i potrafi przekazać obywatelom wiedzę i informacje o wpływie gospodarki przestrzennej na warunki życia mieszkańców oraz czyni to w sposób powszechnie zrozumiały;
 - ma świadomość funkcjonowania w uwarunkowaniach formalno-prawnych i własnej odpowiedzialności za decyzje podjęte w procesach projektowania oraz planowania przestrzennego.

2. Warsztaty jako element procesu dydaktycznego

W roku akademickim 2012-2013 zajęcia z przedmiotu kierunkowego – *rewitalizacja miast*, realizowano po raz pierwszy według nowych zasad, w formule warsztatów charrette. Formuła warsztatów to znana w Stanach Zjednoczonych (od lat 70. XX w.) metoda prowadzenia warsztatów urbanistycznych. Warsztaty oparte są na projektowaniu otwartym i realizowanym przy współudziale wszystkich zainteresowanych stron. Dzisiaj warsztaty charrette zyskują popularność, jako alternatywa dla odgórnego procesu decyzyjnego. Określenie *charrette* (nazwa małych wózków, używanych przez asystentów pracujących na Akademii Sztuk Pięknych w Paryżu do zbierania prac na koniec egzaminów) dobrze oddaje charakter warsztatów – wszelkie działania w ich ramach są bardzo intensywne. Celem warsztatów jest zazwyczaj wypracowanie i zaprezentowanie gotowej koncepcji urbanistycznej w ciągu kilku dni (zazwyczaj 4-5). Dodatkowo, pomysły muszą uzyskać aprobatę wszystkich uczestników. Ten system konsultacji był już kilkakrotnie wykorzystywany w Polsce, np. przy opracowaniu koncepcji Eko-Miasteczka w Siewierzu.

W lutym 2013 r. zakończył się pierwszy cykl zajęć (semestr zimowy) prowadzonych w opisanej formule dla studentów 4. roku (7 semestr) studiów inżynierskich na kierunku *Gospodarka Przestrzenna*. Zajęcia były realizowane w ramach 40 godzin dydaktycznych, w tym 10 wykładów i 30 ćwiczeń. Studenci pracowali w trzech zespołach liczących odpowiednio: Zespół I - 9 osób, Zespół II – 10 osób oraz Zespół III – 11 osób. Jeden z zespołów (Zespół III) stworzyli studenci, którzy wybrali specjalność *Projektowanie Krajobrazu*, studenci w pozostałych dwóch zespołach rekrutowali się ze specjalności *Inwestycje i Nieruchomości*. Podczas wykładów omówiono szeroko problematykę rewitalizacji, w tym rewitalizacji miast, narzędzia wykorzystywane do tego procesu oraz tzw. dobre przykłady.

W ramach ćwiczeń studenci zapoznali się z dostępnymi dokumentami strategicznymi i planistycznymi miasta Katowice, z Lokalnym Programem Rewitalizacji Miasta Katowice oraz z założeniami do przygotowywanego Programu Rewitalizacji dzielnicy Nikiszowiec, poznali także schemat użytkowania oraz strukturę własnościową miasta. Kolejnym etapem były wizyty w terenie (fot. 1, 2), gdzie skupiono się na dwóch obszarach: obecnie przebudowywanej strefie Rondo-Rynek oraz zabytkowym osiedlu Nikiszowiec. Istotnym elementem było skupienie się na realnych projektach, które wzbudzają ogromne emocje i są na bieżąco komentowane w mediach. Praca na zajęciach była okazją do sformułowania i prezentacji własnych poglądów na ten temat. Ostatnim i najważniejszym elementem pracy były warsztaty, które realizowano w ramach trzech spotkań, każde po 2 godziny lekcyjne (fot. 3, 4).

W trakcie warsztatów wykorzystano materiały przygotowane przez Buro Happold i Konior Studio (za ich zgodą i wiedzą), w ramach modułu

Fot. 1, 2. Osiedle Nikiszowiec w Katowicach – Pomnik Historii

Źródło: Pawlikowska-Musiewicz (fot 1-12).

Fot. 3, 4. Studenci WST podczas warsztatów

Fot. 5, 6. Zespól I prezentuje projekt „Katowice w wyścigu po innowacje”

Fot. 7, 8 Zespól II prezentuje projekt „Centrum miasta na wyspie”

Fot. 9, 10 Zespół III prezentuje projekt „Miasto zielono-niebieskie”

Myśleć miastem. Praktyczne warsztaty – opracowanie modelu zrównoważonego miasta, jaki był realizowany w kwietniu ubiegłego roku na konferencji Zrównoważone projektowanie – potrzeba zintegrowanego projektowania. W efekcie pracy studentów, powstały trzy koncepcje zagospodarowania strefy Rondo-Rynek w Katowicach, gdzie każdą z nich można określić jako bardzo twórczą. Podczas zajęć oprócz zdobytej wiedzy i umiejętności studenci zyskali wrażliwość na problemy przestrzenne co uwidoczniło się w podsumowaniu całego projektu, jakim była publiczna prezentacja prac (plansze i prezentacje multimedialne) oraz wspólna dyskusja, podczas której każdy członek zespołu musiał wypowiedzieć się publicznie przed kolegami. Ostatecznie, studenci wzajemnie oceniali swoje prace, a także sposób ich prezentacji przyznając punkty, które były jednym z elementów oceny semestralnej (fot. 5-10).

Fot. 11, 12. Studenci WST oraz oceniane przez nich prace na zajęciach z przedmiotu *rewitalizacja miast*

Wydaje się, że wybrana formuła warsztatów na kierunku *Gospodarka Przestrzenna* jest niezwykle trafna. Wszystkie elementy tego typu zajęć – praca w zespole, publiczna prezentacja projektu oraz sam wybór sposobu prezentacji, dyskusja, obrona projektu, konfrontacja z innymi autorami, a na koniec ocena innych rozwiązań – bardzo dobrze przygotowują do wykonywania zawodu w przyszłości. Studenci sami ocenili zajęcia jako ciekawe i chętnie angażowali się w poszczególne etapy pracy (fot. 11-12).

Powyższe doświadczenie przekonuje, że formuła warsztatu jest niezwykle cenna przy realizacji procesu kształcenia dla tak interdyscyplinarnego kierunku, jakim jest *Gospodarka Przestrzenna*. Warsztaty, to obok innych elementów, takich jak: wymiana studentów i wykładowców (np. w ramach programu ERASMUS), wykłady gościnne, współpraca z interesariuszami zewnętrznymi, udział w ciekawych wydarzeniach (np. letnia szkoła GIS, GIS Day) – bardzo ważny element procesu dydaktycznego.

Podsumowanie

Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich [2007], dokument państw członkowskich Unii Europejskiej, apeluje: *Europa potrzebuje silnych miast i regionów, w których dobrze się żyje*.

Obecnie, obserwujemy kryzys tradycyjnych instrumentów sterowania rozwojem, w tym rozwojem miast. Głównym instrumentem planowania w Polsce jest bardzo krytykowany system planowania przestrzennego, który wraz z dokumentami strategicznymi tworzy hierarchiczny zapis dla poszczególnych poziomów planowania. Nadrzędne cele planowania przestrzennego, takie jak trwałe i zrównoważony rozwój (ang. *sustainable development*), rozwój miast powiązanych w sieci, dążenie do spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej, postulat racjonalnego gospodarowania przestrzenią (miasto kompaktowe) czy budowy atrakcyjnego środowiska zamieszkania jako przeciwdziałanie niekontrolowanemu rozwojowi przedmieść, jak też pielęgnowanie tożsamości lokalnej – znajdują swoje miejsce we wszystkich krajowych dokumentach (np. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* [2013], *Polska Polityka Architektoniczna* [2011]). Jednak nie zawsze powyższe zapisy znajdują przełożenie na rzeczywiste działania. Wydaje się, że rozwiązaniem może być zaangażowanie społeczności lokalnej w zarządzanie procesami rozwoju. Rola aktywnego współuczestnictwa społeczności w projektach jest podkreślana w zasadzie we wszystkich dokumentach europejskich (Europejska Konwencja Krajobrazowa [2000], Agenda Terytorialna

UE 2020 [2011], Karta Lipska [2007], itd.). Jednak efektywny udział obywateli w procesach rozwoju jest możliwy dzięki szeroko rozumianej informacji (społeczeństwo informacyjne z prawem obywatela do dostępu do informacji), której znaczenie bardzo szybko rośnie wraz z postępem technicznym i społecznym. Coraz większa rola informacji w procesie planowania rozwoju ewoluje w kierunku jednego z najważniejszych elementów procesu decyzyjnego, np. informacja przestrzenna bezpośrednio decyduje o zachowaniu podmiotów publicznych, wpływa na decyzje podmiotów gospodarczych i decyzje obywateli. Jakkolwiek, kształtowanie przestrzeni miasta to wypadkowa planowania i działalności inwestycyjnej.

Bez inwestorów prywatnych miasta nie będą się rozwijać. Potrzebna jest świadomość inwestora, samorządu i architekta. Musimy wrócić do korzeni, aby w miastach czuć się dobrze, między budynkami powinna zaistnieć synergia. Z problemem braku tej synergii zetknęły się Katowice, w których brakuje takiej części jak śródmieście – przypomina znany śląski architekt T. Konior.

J. Adamski, dyrektor Instytutu Rozwoju Miast, zaznacza, że w ostatnich latach rośnie liczba planowanych i realizowanych inwestycji komercyjnych w Polsce, które przyczyniają się do rewitalizacji zdegradowanej tkanki miejskiej i wpływają na podniesienie jakości życia mieszkańców, a prywatni inwestorzy mają ogromne pole do popisu, gdyż 22% przestrzeni miast w naszym kraju wymaga dziś rewitalizacji.

Właśnie do takich zadań i wyzwań, związanych z rozwojem współczesnych miast ery ponowoczesnej, uczelnie wyższe muszą przygotować swoich studentów, którzy wybrali trudny kierunek *Gospodarka Przestrzenna*.

Literatura

- Agenda Terytorialna Unii Europejskiej 2020*, 2011 r., Godollo.
Efekty Kształcenia dla kierunku Gospodarka Przestrzenna – Załącznik do Uchwały nr 13/17/06/2012 Senatu WST w Katowicach z 21 czerwca 2012.
Europejska Konwencja Krajobrazowa, 2000 r., Florencja.
Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich, 2007, Lipsk.
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, 2013, Warszawa.
Polska Polityka Architektoniczna, 2011, Warszawa.